

О.Т.Бровко,

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Вінниця

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТОВАРНИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

У статті досліджується динаміка росту товарних запасів по деяких регіонах та Україні в цілому, що надасть можливість ефективно оцінити діяльності підприємств роздрібною торгівлі. Проаналізовано думку вчених щодо визначення економічної сутності запасів та товарних запасів з метою їх організації та управління.

In the article is investigated dynamics of growth of commodity supplies on some regions and Ukraine on the whole, that will give possibility effectively to estimate to activity of enterprises of retail business. Opinion of scientists is analysed in relation to determination of economic essence of supplies and commodity supplies with the purpose of their organization and management.

За сучасних умов господарювання однією з найрозвинутіших форм підприємництва є торгівля. Торговельна діяльність є одним із основних напрямків соціально-економічного розвитку країни, яка характеризується значними обсягами та темпами розвитку. З розвитком ринкових відносин саме торгівля набула найпоширенішого розвитку серед сфер підприємницької діяльності. Формування стійкого зростання торговельної діяльності та безперебійний процес реалізації неможливий без управління його ресурсами.

Протягом **2002 – 2007** років питома вага підприємств торгівлі займає **25-26** відсотків серед підприємств інших сфер економічної діяльності України (табл. 1). Кількість підприємств оптової та роздрібною торгівлі у **2008** році порівняно з **2002** роком зросла на **129, 2%**.

Це дає підставу зробити висновок, що торговельна діяльність в Україні характеризується не тільки як найбільш масова у сфері підприємницької діяльності, а й як найбільш динамічна за темпами розвитку [1, с. 58].

Дослідженню товарних запасів та визначенню їх економічної сутності як одного із елементів управління присвячено багато праці як вітчизняних так і зарубіжних науковців і практиків, таких як А.А.Мазаракі, І.А.Бланк, Ф.Ф.Бутинець, Г.В.Нашкерська, Р.Л.Хом'як, Н.М.Ткаченко, Н.І.Морозова, Л.О.Лігоненко, Н.М.Ушакова, Стюарт Єммет,

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

Л.П.Дашков, Джон Шрайбфедер та інші, проте не існує єдиної думки щодо трактування сутності даного показника.

Таблиця 1

*Кількість та питома вага об'єктів торговельної діяльності в Україні **

Показники	За станом на 1 січня							2008р. у % до 2002р.
	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Загальна кількість об'єктів економічної діяльності, один.	889330	935578	981054	1023396	1070705	1133200	1187020	133,5
Кількість об'єктів оптової та роздрібної торгівлі, один.	232464	246375	258475	268311	278383	287833	300316	129,2
Питома вага об'єктів торгівлі в загальній кількості об'єктів економічної діяльності, %	26,1	26,3	26,3	26,2	26,0	25,4	25,3	-

* за даними Держкомстату України

За таких умов з метою підвищення ефективності діяльності торговельних підприємств виникає необхідність проведення дослідження в системі управління їх ресурсним потенціалом, значна доля якого припадає на запаси.

Вважаємо за необхідне дослідити товарні запаси підприємств роздрібної торгівлі, оскільки саме в цій сфері торгівлі значні розміри товарних запасів призведуть до збільшення витрат щодо їх зберігання, а нереалізований товар протягом певного часу призведе до втрат його споживчих якостей та збільшення витрат на їх уцінку.

Згідно з даними Держкомстату (табл. 2) вартість товарних запасів підприємств роздрібної торгівлі, починаючи з 2001 року та з кожним наступним роком збільшується як по регіонах, так і по Україні в цілому. Для дослідження нами було обрано три регіони, які мають майже однакову кількість

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

підприємств роздрібної торгівлі, проте вартість товарних запасів на таких підприємствах значно відрізняється.

Таблиця 2

*Товарні запаси у роздрібній мережі підприємств
по регіонах та Україні **

Регіони	Товарні запаси у роздрібній торговельній мережі (млн.грн.) (на початок року)							
	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.
Україна	3583	4016	4337	5285	6817	9560	13246	17729
Вінницька	77	76	82	108	135	209	318	358
Сумська	69	77	90	96	98	125	158	180
Хмельницька	78	83	76	93	125	162	221	329

* за даними Держкомстату України

Темп зростання товарних запасів на підприємствах роздрібної торгівлі наведений в табл. 3.

Таблиця 3

*Темп зростання товарних запасів в Україні та по регіонах
протягом 2002 – 2008 рр. порівняно з 2001 р. (%) (на початок року)*

Регіони	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.
Україна	100	112	121	147	190	267	370	495
Вінницька	100	99	106	140	175	271	413	465
Сумська	100	112	130	139	142	181	229	261
Хмельницька	100	106	97	119	160	208	283	422

З табл. 3 можна зробити висновок, що вартість товарних запасів по регіонах та в Україні у відсотковому співвідношенні протягом 2002-2008 років збільшується. Якщо вартість товарних запасів на початок 2001 року умовно складає 100%, то протягом кожного наступного року в Україні спостерігається тенденція до збільшення вартості товарних запасів: на початок 2002 роком – 112 %, 2003 роком – 121 %, 2004 роком – 147 %, 2005 роком – 190 %, 2006 роком – 267 %, 2007 роком – 370% та на початок 2008 року вартість складає 495 %. Поступове збільшення вартості товарних запасів спостерігається і по досліджуваних регіонах. У Сумській області на початок 2008 року вартість товарних запасів збільшилась до 261%, у Хмельницькій області на початок 2008 року вартість товарних запасів значно більша та складає 422 %, але найбільша динаміка спостерігається у Вінницькій області, на початок 2008 року вартість товарних запасів збільшилась майже у чотири рази порівняно з 2001 роком та складає 465%.

Досліджуючи питому вагу вартості товарних запасів по регіонах у вартості товарних запасів України протягом 2001 - 2007 рр., можна відмітити, що частка досліджуваних регіонів коливається в середньому від 1,8 % до 2% (табл. 4).

Найменша частка товарних запасів серед досліджуваних регіонів у Сумській області. У 2002 році питома вага вартості товарних запасів у Сумській області досягла максимального значення – 2,08, причому в цьому році це найбільше значення серед досліджуваних областей, скорочення вартості товарних запасів призвело до зменшення питомої ваги у 2007 році до 1,02%.

Щодо Вінницької області, то найбільша частка вартості товарних запасів складає 2,40% у 2006 році, причому це максимальна частка серед усіх досліджуваних регіонів протягом 2000-2007 рр. Найменша питома вага вартості запасів спостерігається у 2001 та 2002 роках – 1,89%.

Таблиця 4

Питома вага товарних запасів по регіонах у співвідношенні до України протягом 2000-2007 років, %

Регіони	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.
Україна	100	100	100	100	100	100	100	100
Вінницька	2,15	1,89	1,89	2,04	1,98	2,19	2,40	2,02
Сумська	1,93	1,92	2,08	1,82	1,44	1,31	1,19	1,02
Хмельницька	2,18	2,07	1,75	1,76	1,83	1,69	1,67	1,86

Ріст товарних запасів передбачає необхідність їх більш детального вивчення як за економічною сутністю, так і за їх призначенням в оцінці ефективності діяльності торговельних підприємств.

Проведені дослідження вказують на недостатню розробленість даного питання, що дає підставу для подальшого його вивчення. Вважаємо за необхідне дослідити економічну сутність запасів торговельного підприємства з метою ефективного управління.

Запаси є основою діяльності будь-якого підприємства, оскільки вони належать до складу оборотних активів підприємства, а їх раціональна організація надасть можливість швидкому перетворенню в грошові кошти протягом одного операційного циклу чи протягом 12 місяців з дати балансу. Саме від наявності запасів чи їх відсутності залежить товарооборот торговельних підприємств. Тому

правильна організація управління запасами сприяє їх раціональному надходженню, зберіганню та вибуттю.

У буденному розумінні запаси розглядають як запас товарів, сировини та матеріалів, що знаходяться в значних розмірах на складах підприємств, тобто розглядається як накопичення, складування та зберігання запасів.

Запас має дві сторони: з однієї сторони: запаси – це частина ресурсів, яка тимчасово призупинила свій рух, але з іншої сторони, як зазначає Є.А.Хруцкий, незважаючи на деяку “нерухомість” у кожний момент часу запаси виступають як елемент процесу руху, як момент руху суспільного продукту від виробника до споживача [3, с.12]. Наявність запасів допомагає торговельному товарообороту, що дуже важливо, враховуючи велику кількість конкурентів.

Під запасами у своїх працях К.Маркс трактує матеріальні цінності, які знаходяться на складах постачальників у вигляді готової продукції, на проміжних складах та складах споживачів [4, с. 156]. Тобто це ресурси, які тимчасово не знаходяться в процесі виробництва чи товарообороту, а на деякий час призупинили свій рух.

Взагалі, розкриваючи сутність запасів та їх взаємозв'язок з різними економічними категоріями К.Маркс виділив три форми, у яких існують запаси: у формі виробничого капіталу, у формі індивідуального споживання та у формі товарного капіталу (маса товарів, що знаходиться на ринку).

Форми запасів за різними економічними категоріями графічно можна відобразити на рис. 1.

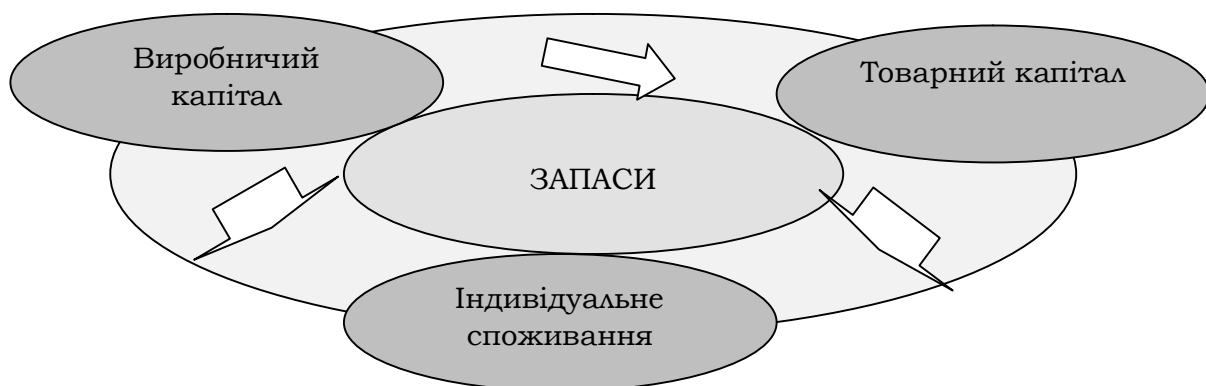

Рис. 1. Форми запасів за економічними категоріями

Згідно з їх визначенням у П(С)БО 9 “Запаси” та МСФЗ 2 “Запаси” - це активи, які утримуються для подальшого

продажу за умов звичайної господарської діяльності, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [5, 6].

Згідно з П(С)БО 9 до складу запасів підприємств включають:

• сировину, основні й допоміжні матеріали, паливо, запасні частини, напівфабрикати, тару (строк корисного використання якої не більше одного року), тарні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва, адміністративних потреб та збуту;

• незавершене виробництво у вигляді незакінчених обробкою і складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів. Незавершене виробництво на підприємствах, що виконують роботи та надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не визнано доходу;

• готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технологічним та якісним характеристикам, передбаченим договором, встановленим стандартам або технічним умовам тощо;

• товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу;

• малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються протягом одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року;

• поточні біологічні активи, якщо вони оцінені згідно з П(С)БО 9;

• продукція сільського і лісового господарства після її первісного визнання;

• інші запаси.

Склад запасів будь-якого підприємства залежить від специфіки його діяльності та можливостей. На комерційних підприємствах запаси складаються в основному з товарів. Визначення товарного запасу як сукупності товарів на ринку

є дуже суттєвим, адже саме ця ознака вказує на відмінність товарних запасів від інших запасів, оскільки товарні запаси знаходяться на ринку, це свідчить про те, що вони не потребують подальшої доробки та переробки і цілком готові до споживання, на відмінну від інших запасів.

При трактуванні сутності товарних запасів нами було здійснено умовний поділ визначень за різними ознаками товарних запасів, на які акцентували свою увагу вітчизняні та зарубіжні науковці: товарні запаси як продукти праці, товарні запаси як товарна маса сфери обігу. Окремі автори доповнюють визначення товарних запасів як об'єкт продажу, а також необхідність їх переробки та доопрацювання. Визначення сутності товарних запасів за різними ознаками розкрито у табл. 5.

Таблиця 5

Трактування сутності товарних запасів різними авторами

Автор	Визначення економічної сутності товарних запасів
1	2
Продукт праці	
Ф. Котлер	Під товаром, що є продуктом праці, трактує фізичні об'єкти, послуги, будь-які символічні частковості і обставини, тобто все, що може задовольнити нестатки і потреби, принести користь покупцю
К. Маркс	Товар - результат суспільного продукту праці, що виник у процесі виробничих відносин та характеризується вартістю та споживчою вартістю
Товарна маса сфери обігу	
А.А. Мазаракі	Товарний запас - маса товарів, призначена для наступного продажу, що знаходиться в сфері обігу в процесі переміщення від виробництва до споживача.
Б.В. Скребник	Товарні запаси - це частина товарного забезпечення, яка становить сукупність товарної маси в процесі її руху від виробника до споживача
Р.П. Малевич	Товарні запаси - товари, які протягом більшого чи меншого часу утворюють запас, до тих пір, поки їх не змінять нові екземпляри того ж роду. Лише завдяки виникненню такого запасу забезпечується постійність і безперервність процесу обігу, тому й процесу відтворення, який включає в себе і процес обігу
Довідник фінансиста	Товарні запаси - продукція, що знаходиться у стані обороту (на складах виробничих підприємств, торговельних організацій, в роздрібній торговельній мережі та в дорозі), призначена для реалізації
Є.І. Свідерський	Товарні запаси - це складова товарообігу, що становлять рух сукупного суспільного продукту в товарній формі від виробників до споживача
Товарний запас, що не потребує подальшої переробки	
Глен А., Велш А. та ін.	Товарні запаси - товари, що за звичайних обставин призначені для продажу. Дані товари, як правило, закупаються у готовому вигляді та продаються без додаткової обробки та переробки

1	2
I.В. Демиденко, С.А. Терещенко	Товарні запаси - одна із складової запасів, що є оборотними активами підприємства, у вигляді товарів, що придбані або отримані від інших юридичних і фізичних осіб і призначені для продажу (перепродажу) без додаткової обробки
Мета використання - подальший продаж	
С.Фішер, Р.Дорнбуш	Товарні запаси - це товари, що знаходяться на складі фірми, які призначені в майбутньому для виробництва та майбутніх продажів
В.С. Ленъ	Товари - це товарно-матеріальні цінності, що надійшли на підприємство з метою продажу
М.Р. Лучко	Товарні запаси - це запаси, призначені для реалізації в умовах звичайної господарської діяльності - готова продукція, придбані підприємством товари, призначені для подальшого перепродажу

Товарні запаси кілька науковців розглядають як продукт праці. Так, Ф.Котлер під товаром, що є продуктом праці, трактує фізичні об'єкти, послуги, будь-які символічні частковості і обставини, тобто все, що може задовольнити нестатки і потреби, принести користь покупцю [7, с.156]. Зрозуміло, що визначення товару є досить узагальненим, з невизначеною формою, але з чіткою метою – продукт праці для задоволення потреб споживачів. К. Маркс також розглядав товар як результат суспільного продукту праці, що виник у процесі виробничих відносин та характеризується двома властивостями – вартістю та споживчою вартістю.

Згідно з довідником фінансиста під товарними запасами розглядається продукція, що знаходиться у стані обороту (на складах виробничих підприємств, торговельних організацій, в роздрібній торговельній мережі та в дорозі), призначена для реалізації [8, с. 322]. Товарні запаси як товарну масу також розглядають А.А. Мазаракі, а саме товарний: запас - маса товарів, призначена для наступного продажу, що знаходиться в сфері обігу в процесі переміщення від виробництва до споживача [9, с. 174]; Б.В.Скребник визначає товарні запаси як частину товарного забезпечення, яка становить сукупність товарної маси в процесі її руху від виробника до споживача [10, с. 135]; товари, які протягом більшого чи меншого часу утворюють запас, до тих пір, поки їх не змінять нові екземпляри того ж роду. Лише завдяки такого виникнення запасу забезпечується постійність і безперервність процесу обігу, тому й процесу відтворення, який включає в себе і процес обігу [11, с. 67]; складова товарообігу, що становить

рух сукупного суспільного продукту в товарній формі від виробників до споживача [12, с. 169].

Досить важливим фактором при визначенні товарних запасів є те, що вони не потребують подальшої доробки та переробки: товари, що за звичайних обставин призначені для продажу. Дані товари, як правило, закупаються у готовому вигляді та продаються без додаткової обробки та переробки [13, с.301]; одна із складових запасів, що є оборотними активами підприємства, у вигляді товарів, що придбані або отримані від інших юридичних і фізичних осіб і призначені для продажу (перепродажу) без додаткової обробки [14].

Зазвичай товарні запаси надходять на підприємство для подальшої їх реалізації: активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; товари, що знаходяться на складі фірми, які призначені в майбутньому для виробництва та майбутніх продажів [15, с.129]; товарно-матеріальні цінності, що надійшли на підприємство з метою продажу [16, с.129]; це запаси, призначені для реалізації в умовах звичайної господарської діяльності - готова продукція, придбані підприємством товари, призначені для подальшого перепродажу [17, с.103]. Окрім цього, товарні запаси трактують, узагальнюючи для торговельних підприємств, не розділяючи їх окремо для підприємств оптової торгівлі та для підприємств роздрібною торгівлі, хоча відмінність існує в меті створення товарних запасів.

Отже, з проведеного нами дослідження варто зазначити, що не існує єдиної точки зору щодо визначення товарних запасів, оскільки при трактуванні даного визначення враховується один із факторів, що впливають на сутність товарних запасів. Необхідність врахування кожного із факторів визначення товарного запасу допоможе підприємству сформулювати мету утворення товарних запасів та їх завдання.

Враховуючи ціль формування товарних запасів, форму, яку набуває товарний запас у процесі переміщення, всі облікові та економічні аспекти, нами було запропоновано власне бачення товарних запасів. Отже, товарні запаси - це товарна маса, що знаходиться на ринку та перебуває у сфері обігу від виробника до споживача, при цьому не потребує подальшої

доброби та переробки, призначена для наступного продажу за умов звичайної господарської діяльності та є важливим активом підприємства, реалізація яких є основним джерелом його прибутку.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник за 2006. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 588 с.
2. Статистичний збірник “Роздрібна торгівля у 2006 році” / Державний комітет статистики України – К. 2007 – 203 стор. Вих. № 08/1-20/168.
3. Хруцкий С.А., Сакович В.А., Колосов С.П. Оптимизация хозяйственных связей и материальных запасов. – М.: Экономика, 1997. – 263 с.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Узд. 2-е, т. 24. XIV 690 с.
5. П(С)БО 9 “Запаси”: Наказ Міністерства фінансів від 29.11.96 №290.
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000/ Пер. з англ. за ред. С.Ф. Голова./ – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 200. – 1272 с.
7. Котлер Ф. Основы экономики. – М.: ЮНИСТИ, 1996. – 258 с.
8. Справочник финансиста. – М.: РУСАУДИТ, 2001. – 658 с.
9. Мазаракі А.А., Лігоненко Л.О., Ушакова Н.М. Економіка торговельного підприємства. – К.: Хрещатик, 1999. – 796 с.
10. Скрєбник Б.В. Економіка торгівлі: Учеб. для вузов по спец. “Финансы и кредит”. – 2-е изд. – М.: Высш. шк., 1989. – 231 с.
11. Валєвич Р.П., Давыдова Г.А. Экономика торгового предприятия: Учебное пособие. – Мн.: Высш. шк., 1996. – 366 с.
12. Свідєрській Є.І. Бухгалтерський облік у галузях економіки: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 233с.
13. Глен А., Вєлш А., Данієль Г. Шорт Основы финансового обліку . – К.: Основы, 1997. – 943 с.
14. Демиденко И.В., Терещенко С.А., Бухгалтерский и финансовый учет – Донецк: Юго-Восток, 2002. – 268 с.
15. Фишер С., Дорибуш Р. Экономика: Пер. с англ. – М.: Дело -ЛТД, 1993. – 864с.
16. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / За редакцією В.С. Леня – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
17. Лучко М.Р., Адамик О.В. Облік комерційної діяльності: Підручник. – Тернопіль: Карж-бланш, 2005. – 441 с.